

ДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ ЯК ОБ'ЄКТИ ВАЛЮТНИХ ПРАВОВІДНОСИН**PRECIOUS METALS AS AN OBJECT OF CURRENCY LEGAL RELATIONS**

Сінянська А.О.,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін та фінансового права
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Стаття присвячена дослідженню специфічних характеристик, що набуваються дорогоцінними металами як об'єктів валютних правовідносин. Проаналізовано чинні нормативно-правові акти з цього питання. Виокремлено конкретні характеристики дорогоцінних металів у валютних правовідносинах.

Ключові слова: дорогоцінні метали, валютні правовідносини, об'єкт валютних правовідносин, валютні цінності, банківські метали.

Статья посвящена исследованию специфических характеристик, приобретающихся драгоценными металлами в качестве объектов валютных правоотношений. Проанализированы действующие нормативно-правовые акты по данному вопросу. Выделены конкретные характеристики драгоценных металлов в валютных правоотношениях.

Ключевые слова: драгоценные металлы, валютные правоотношения, объект валютных правоотношений, валютные ценности, банковские металлы.

The article is devoted to the research of specific characteristics of precious metals as objects of currency legal relations. It is analyzed current legislation that regulate it. The main characteristics of precious metals in currency legal relations are formulate.

Key words: precious metals, currency legal relations, an object of currency legal relations, currency value, bank metals.

Постановка проблеми. Тривалий час дорогоцінні метали були основою світової валютної системи: валюта прямо чи опосередковано прирівнювалась до певної кількості золота, тобто мала золотий вміст. Така ситуація тривала аж до Ямайської конференції у 1976 р., на якій було відмінено золотий паритет і офіційну ціну на золото та введено плаваючі курси валют. Відміна золотого паритету спричинила знецінення значення дорогоцінних металів від загальної міри вартості до звичайного товару. Тому дорогоцінні метали у правовій науці стали розглядатися як об'єкти цивільного обігу.

Однак функції дорогоцінних металів виходять за межі звичайного товару. Дорогоцінні метали містяться у складі офіційних валютних резервів національних банків більшості країн світу, а отже, є засобами для здійснення грошово-кредитної політики таких країн, зокрема, для регулювання інфляції та курсу національної грошової одиниці. Це стосується і України, де золотий запас залишається важливим компонентом золотовалютного резерву. Тому вважаємо доречним розглянути дорогоцінні метали саме як об'єкт валютних правовідносин.

Стан опрацювання. Дорогоцінні метали (як безпосередньо, так і в окремих своїх проявах) були об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених. Основна частина напрацювань у цьому напрямі здійснювалась вченими-економістами. Так, еволюцію та перспективи ролі золота у світовій економіці досліджували М.І. Диба [1], О.В. Боришкевич [2], А.С. Морозов [3] інші. Науковці зазначають значне скорочення економічної ролі золота та ставлять під сумнів можливість повернення до золотого стандарту, проте вважають актуальним використання золота як резервного активу.

Вчені-правознавці здебільшого розглядають дорогоцінні метали як об'єкт цивільного обігу. Питання правового забезпечення у сфері обігу дорогоцінних металів досліджували К.В. Єфремова [4], Л.М. Чиж [5], Ю.О. Тітова [6] тощо. Привертає увагу позиція російського правознавця Д.В. Кудлаєва [7], який вказує на необхідність розгляду дорогоцінних металів з погляду фінансового права. Цікавою є думка вченого, що регулювання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння одними й тими самими правовими нормами говорить про цивілістичний підхід законодавця до цього питання [7, с. 3]. За межі такого «товарного» підходу вийшов і український науковець М.В. Старинський [8], який дослідив правовий режим золота як об'єкта валютних правовідносин. Розвиваючи цю ідею, розглянемо особливості, якими характеризуються дорогоцінні метали у валютних правовідносинах.

Викладення основного матеріалу. Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18 листопада 1997 р. у ст. 1 визначає дорогоцінні метали як «золото, срібло, платину і метали платинової групи (паладій, іридій, родій, осмій, рутеній) у будь-якому вигляді та стані (сировина, сплави, напівфабрикати, промислові продукти, хімічні сполуки, вироби, відходи, брухт тощо)» [9]. Таке визначення містить і Мала гірнича енциклопедія [10, с. 348] з тією різницею, що в енциклопедії дорогоцінні метали також називаються благородними, а отже, вже йдеться про їх особливі хімічні властивості. На нашу думку, таке визначення цілком відповідає господарському призначенню дорогоцінних металів, але не є повносправним для їх характеристики у валютних правовідносинах.

Щоб охарактеризувати дорогоцінні метали як об'єкт валютних правовідносин, звернемося до поняття «об'єкт валютних правовідносин». У теорії права під об'єктом будь-яких правовідносин розуміють те, з приводу чого такі відносини виникають [11, с. 366]. Оскільки валютні правовідносини виникають стосовно валюти та валютних цінностей, саме їх науковці і називають об'єктом валютних правовідносин [12, с. 90].

Категорії «валюта» та «валютні цінності» співвідносяться по-різному. На думку С.І. Прокопчука, під терміном «валюта» розуміється національна валюта та іноземна валюта, в той час як «валютними цінностями» є іноземна валюта, цінні папери, виражені в іноземній валюті, дорогоцінні метали та природне дорогоцінне каміння [13, с. 24]. Таким чином, вчений розрізняє поняття «валюта» та «валютні цінності». Натомість А.М. Козирін [14, с. 2] вважає, що їх співвідношення можна виразити як «ціле та частина», адже категорія «валютні цінності» включає в себе як валюту, так і цінні папери, дорогоцінні метали та природне дорогоцінне каміння. Такого погляду дотримується й законодавець, визначивши у ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. валютні цінності як: валюту України; платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України; іноземну валюту; платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або банківських металах; банківські метали [15].

Не суперечачи жодній із вищезазначених думок, можна стверджувати, що у валютних правовідносинах дорогоцінні метали набувають статусу «валютні цінності», тому подальше дослідження дорогоцінних металів як об'єктів валютних правовідносин має ґрунтуватися на такому підході.

Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. розглядає валютні цінності як «матеріальні об'єкти, визначені законодавством України про валютне регулювання як засоби валютно-фінансових відносин» [16]. У філософському енциклопедичному словнику матеріальні об'єкти визначено як ті, що характеризуються уречевленістю та не залежать від суб'єкта мислення, тобто такі, що існують у дійсності [17, с. 438]. А основним законодавчим актом, що регулює валютні відносини, – Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. встановлюється перелік таких матеріальних об'єктів. Зокрема, ст. 1 вказаного Декрету до переліку валютних цінностей віднесено банківські метали – «золото, срібло, платину, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів» [15].

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що у валютних правовідносинах дорогоцінні метали виступають у вигляді банківських металів. З'ясувавши це, маємо змогу сформулювати більш

конкретні характеристики дорогоцінних металів як об'єктів валютних правовідносин, адже поняття «банківські метали» передбачає, по-перше, важливість міжнародного визнання таких дорогоцінних металів – «відповідно до світових стандартів», по-друге, закріплює їх форму – «у зливках і порошках, <...> а також монети», по-третє, встановлює необхідність підтвердження добротності дорогоцінних металів – «що мають сертифікат якості» [15].

Аналіз нормативно-правових актів Національного банку України дає змогу деталізувати притаманні банківським металам риси. Наприклад, з'ясовується, що з металів платинової групи в банківських металах використовується лише паладій, а під найвищими пробами банківських металів у зливках та порошках розуміється проби не нижче ніж: для золота – 995, для срібла – 999, для платини і паладію – 999,5 [18]; для монет допускаються й нижчі проби.

Як раніше встановлено, банківські метали мають форму злиwkів, порошків та монет. У свою чергу, зливки поділяються на стандартні та мірні, а монети – на вітчизняні, іноземні та інвестиційні. Порошки банківських металів мають вигляд порошкоподібної субстанції (гранули, губка), що упакована в скляні ампули, пластмасові банки або мішки з маркуванням [18]. Якість банківських металів має відповідати стандартам якості, прийнятим Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів (LBMA) та учасниками Лондонського ринку платини та паладію (LPPM), або технічним умовам ГОСТ 28058-89, ГОСТ 28595-90, прийнятим Міждержавною радою зі стандартизації, метрології і сертифікації, та національним стандартам України ДСТУ ГОСТ 31290:2007, ДСТУ ГОСТ 31291:2007.

У нормативно-правових актах Національного банку України також пояснюється, що сертифікат якості банківських металів – це офіційний штамп (клеймо, товарний знак) або письмовий документ визнаного виробника, виробника, що засвідчує пробу банківського металу та ідентифікує назву виробника [18].

Як бачимо, в чинному законодавстві України поряд із терміном «дорогоцінні метали» використовується термін «банківські метали». Термін «банківські метали» вимагає набуття дорогоцінними металами певних якостей. Враховуючи це, ми можемо констатувати, що термін «дорогоцінні метали» є ширшим та включає в себе «банківські метали». Поняття «банківські метали» конкретизує, які дорогоцінні метали можуть бути об'єктами валютних відносин, при цьому уточнюючи їх зовнішній вигляд (зовнішню форму) та вимагаючи відповідної легітимації (відповідність світовим стандартам, наявність сертифікату якості).

Досліджуючи дорогоцінні метали як валютні цінності варто розглянути і їх здатність до вільного обміну на валюту або інші міжнародно визнані платіжні засоби, тобто їх конвертованість. Залежно від рівня конвертованості, валюти (у тому числі і валютні цінності) поділяють на: вільно конвертовані; валюти з

обмеженою конвертованістю; неконвертовані валюти, які не обмінюються на інші валюти. Постановою Правління Національного Банку України від 4 лютого 1998 р. № 34 затверджено Класифікатор іноземних валют та банківських металів, який відносить золото, паладій, платину та срібло до 1 групи конвертованості, тобто вони є такими, що вільно конвертуються і можуть широко використовуватись для здійснення міжнародних платежів [19]. У примітках зазначається, що валюти, які входять до 1 групи, визнаються конвертованими для цілей застосування законодавства України з питань здійснення іноземних інвестицій в Україну. Це свідчить про те, що законодавець вважає дорогоцінні метали доволі надійним активом.

Постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів» від 12 листопада 2003 р. № 496 визначено порядок установаження і використання офіційного курсу гривні до іноземних валют та банківських металів. Так, офіційний курс гривні до банківських металів установажується Національним банком України щоденно. Розрахунок здійснюється на підставі інформації про курс гривні до долара США та інформації про ціни на дорогоцінні метали Лондонської асоціації учасників ринку дорогоцінних металів (LBMA) [20]. Офіційний курс банківських металів починає діяти наступного робочого дня після дня встановлення. Тому офіційний курс, установажений на останній робочий день тижня або на передсвятковий день, діє протягом наступних вихідних або святкових днів, а встановлений в останній робочий день тижня або в передсвятковий день, починає діяти в перший робочий день наступного тижня чи в перший післясвятковий робочий день.

Висновки. Наслідком Ямайської конференції стало суттєве зменшення економічної ролі дорогоцінних металів. Через це склалося хибне враження щодо відсутності необхідності дослідження дорогоцінних металів поза межами їх «товарних» властивостей. Проте той факт, що низка країн не поспішає розлучатися з дорогоцінними металами у власних валютних резервах, говорить про протилежне.

Як об'єкти валютних правовідносин дорогоцінні метали набувають статусу валютних цінностей. Аналіз законодавства вказує на те, що у валютні відносини дорогоцінні метали вступають у вигляді банківських металів. Такий підхід дає змогу точніше описати якості, які властиві дорогоцінним металам саме у валютних відносинах. Перш за все, це стосується добротності таких дорогоцінних металів: вони мають бути афіновані до найвищих проб та мати відповідний сертифікат якості. Крім того, якість банківських металів має відповідати міжнародним стандартам, що є необхідним для єдиного підходу до їх оцінювання і можливості використання як засобу міжнародних розрахунків. З тією ж метою для банківських металів встановлено спеціальну форму – зливки, порошки чи монети.

Законодавцем встановлено високу розрахункову спроможність дорогоцінних металів та здатність до швидкого обміну на іншу валюту. Саме тому встановлення офіційного курсу гривні до банківських металів Національним банком України відбувається щодня.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне подальше дослідження дорогоцінних металів як об'єктів валютних правовідносин із метою вдосконалення їх правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Діба М. Еволюція золота: Історія і сучасність / М. Діба, Е. Бахтарі // Вісник НБУ. – 2008. – № 10. – С. 20–28.
2. Боришкевич О.В. Золото в сучасній економіці / О.В. Боришкевич // Бізнес Інформ. – 2014. – № 1. – С. 256–261 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_48.
3. Морозов А.С. Еволюція економічної ролі золота / А.С. Морозов // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С. 53–57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_12_18.
4. Єфремова К.В. Господарсько-правові засоби регулювання виробництва виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння / К.В. Єфремова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія : Економічна теорія та право. – 2010. – № 1. – С. 158–166.
5. Чиж Л.М. Правові засади регулювання ринку банківських металів в Україні / Л.М. Чиж // Науковий вісник. – 2007. – Вип. 17.6. – С. 221–226.
6. Тітова Ю.О. Нормативні засади обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні / Ю.О. Тітова // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – №17 (4). – С. 237–261.
7. Кудлаєв Д.В. Финансово-правовое регулирование обращения драгоценных металлов в Российской Федерации : дис. ...канд. юр. наук : 12.00.04 / Д.В. Кудлаєв. – Москва, 2015. – 217 с.
8. Старинський М.В. Правовий режим золота як об'єкта валютних правовідносин / М.В. Старинський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2014. – Вип. 27. – Т. 2. – С. 187–191.
9. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18 листопада 1997 р. № 637/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 9. – Ст. 34.
10. Мала гірнича енциклопедія у 3-х томах. – Т. 1 / За редакцією В.С. Білецького. – Донецьк : Донбас, 2004. – 640 с.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підруч. / О.Ф. Скакун // Пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
12. Завальна Ж.В. Валютне право України : [навч. посіб.] / Ж.В. Завальна, М.В. Старинський. – 2-ге вид., переробл. та доп. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 384 с.
13. Прокопчук С.И. Валютное регулирование и валютный контроль как объект правового регулирования : дис. ...канд. юр. наук : 12.00.14 / С.И. Прокопчук. – Москва, 2002. – 302 с.
14. Козырин А.Н. Категория «валюта» и «валютные ценности» в законодательстве Российской Федерации / А.Н. Козырин // Бухгалтерия и банки. – 1998. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kozyrin.ru/userfiles/documents/frag11.pdf>.

15. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 17. – Ст. 184.
16. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. // ВВР. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
17. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди ; редкол. : В.І. Шинкарук (голова). – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
18. Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : Постанова Правління Національного Банку України від 6 серпня 2003 р. № 325.
19. Про затвердження Класифікатора іноземних валют : Постанова Правління Національного Банку України від 4 лютого 1998 р. № 34.
20. Про затвердження Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів : Постанова Правління Національного Банку України від 12 листопада 2003 р. № 496.